

Hoogtes hebben me altijd onredelijk veel angst aangejaagd. Niet omdat het me duizelt wanneer ik de diepte onder me zie, niet omdat ik mezelf betrap op een pervers verlangen om te springen, maar omdat ik ergens verwacht dat iemand me een duw zal geven. Zelfs wanneer ik op een verlaten bergpad wandel kan ik me nooit helemaal van dat dreigende gevoel ontdoen. ‘Geen idee waarom,’ lieg ik tegen mijn psycholoog, die ook niet alles hoeft te weten.

‘Kom kinderen, hou op met roezemoezen en luister. Vandaag vertel ik jullie een verhaal uit de geschiedenis.’ De juffrouw draaide haar rug naar het klasje en schreef met piepend krijt op het bord: ‘De Spartanen’. Ik schreef haar in mijn schriftje ijverig na en wachtte vol spanning op wat komen ging. Geschiedenis was mijn lievelingsvak. De Spartanen waren geen lieverdjes,

noteerde ik. Hun samenleving was er een van krijgers. Jongens, minder oud dan wij nu, werden hardvochtig van hun moeders rokken weggetrokken om samen in legerbarakken te leven. Daar kregen ze zo weinig te eten dat ze wel moesten stelen en werden ze verplicht met elkaar te vechten, vriend tegen vriend, tot de aarde bloedrood kleurde. Het idee alleen al deed me huiveren, met mijn zachtaardig karakter en mijn gebrek aan talent voor sport en spel. Wel stak ik geestdriftig mijn vinger op omdat ik iedereen wilde laten weten dat ik wist wat ‘spartaans’ betekende. ‘Heel goed, Anaïs,’ wierp de juffrouw me bemoedigend toe. Ik gloeide van trots. Dat je in het oude Sparta fit en sterk moest zijn, vertelde ze verder. Anders had je daar niets te zoeken. Er was een raad van wijzen waaraan elke Spartaanse boreling werd voorgelegd. Zag het kind er goed uit, dan mocht het blijven leven. Was het kind gebrekkig, had het een gespleten gehemelte, een krom ruggetje of klompvoeten, dan werd het van de berg Taygetus gegooid. Geschrokken stopte ik met schrijven.

Die nacht droomde ik dat mijn lievelingsjuf me naar de top van een berg, naar de rand van een kloof leidde en me met één welgemikte duw tot de diepte veroordeelde.

Niet lang geleden leerde ik dat onderzoekers tegenwoordig denken dat we dit verhaal dan wel graag en vaak vertellen – waarom, blijft de vraag – maar dat het misschien een historische mythe is. Plutarchus benoemt wel degelijk dat de Spartanen hun gehandicapt nageslacht uit de weg ruimden, maar de beste man leefde vele eeuwen na de feiten en beschrijft evengoed een Spartaanse koning die, ondanks zijn gehandicapte

benen, een uitstekend leider was. Ook elders in de Griekse en Romeinse geschiedschrijving bulkt het van de historische figuren met aangeboren handicaps die doen vermoeden dat toch niet alle gehandicapte kinderen op systematische wijze gedood werden. Bovendien, aan de voet van berg Taygetus vind je niets. Hoe diep je ook graaft. Er is daar alleen aarde. Als er ooit al restanten van kinderlijkjes lagen, moeten ze verdwenen zijn voor een archeoloog er ooit naar zocht.

Kort nadat ik dit las, droom ik dat ik in de kloof sta. De berg torent boven me uit en ik weet niet of iemand me naar beneden heeft geduwd, of dat ik levend en wel ben. Ik graaf met mijn handen in de aarde op zoek naar onvindbare beenderen. Misschien zijn die Spartaanse kinderen hier wel achtergelaten maar niet aan hun einde gekomen, bedenk ik me, en ik loop een bos in zoals alleen de logica van een droom dat toelaat. Misschien werden ze niet weggesleept door wolven maar door hen gezoogd. Misschien brachten Artemis en haar volgelingen hen groot in de wouden die de Peloponnesos ooit bedekten. Ik zie hen nu tussen het gebladerte. Al zijn ze nog wat schuchter. Tot ze doorhebben dat ik een van hen ben. Dan durven ze zich te laten zien. Een man, half paard, half mens, glimlacht naar me door zijn gespleten gehemelte. Een meisje dat niet lopen kan, is aan haar kromme rug vergroeid met een plataan. Ze lijkt wel een dryade. Een faun komt met malle sprongen op zijn hoeven, of zijn het klompvoeten, op me af.

Ze moeten hier al vele eeuwen leven.

Hun eigen vredige wereld, mijn verbeelding, bevolkend.

N / INLEIDING

Herfst 2019

Hoe vertel je over iets waar geen publiek voor is?

N kijkt op van haar laptop. Haar tot voor zo-even intense concentratie verstoord door mijn vraag. We zitten tegenover elkaar aan mijn keukentafel en schrijven. Het zonlicht dat door de plastic koepel naar binnen valt, werpt onleesbare vlekjes op onze schermen. N werkt een academisch artikel af. Het gaat over de geschiedenis van de geboortezorg, over gender en zorgarbeid. Haar werk zal maar een kleine niche bereiken maar ze heeft er wel eentje. Een niche. Het comfort van lezers die het misschien niet eens zijn met je gedachten maar wel bekend met de fundamenten waarop je ze bouwt. Ik, daarentegen, ben vandaag begonnen aan een boek over beperking.¹

‘Ik bedoel... wanneer ik over handicap schrijf, heb ik altijd het gevoel dat ik helemaal geen publiek heb om me tot te richten.’

Van redacteurs krijg je te horen dat niemand graag over beperking leest en je de lezer dus moet verleiden. Een essay over erotiek schrijven en in de marge daarvan wat over beperking laten vallen. Handicap in een Trojaans paard de gevoelswereld van onbekenden binnensmokkelen. Als je dan toch een heel stuk over handicap schrijft, wordt er aangeraden je pen te laten leiden, niet door wat je zelf denkt, maar door het melodrama dat het grote publiek er naar verluidt graag over leest.

Verhaaltjes als een papfles met papavermelk. Opgewarmd met de bedoeling om wie ervan drinkt zelfvoldaan in slaap te wiegen. Dat wil ik zeggen, maar N onderbreekt me al.

‘Dat lijkt me toch heel logisch, Anaïs. Is dat niet zowat de fundamentele ervaring van gehandicapt zijn? Dat de meeste mensen zich niet goed met je kunnen identificeren? Niet weten hoe het voelt om jou te zijn? Wat het kost om jou te zijn? Het ook niet hoeven te weten. En wie dat wel wil moet teren op aannames. Of op een mager cultureel dieet waarin de bijdragen van mensen met een handicap nog te vaak behandeld worden als een vergeten slaatje dat achter in de koelkast staat te verslappen.’

Haar nagels – de pioenroze lak bladdert af – tikken geagiteerd op het houten tafelblad. Ik kijk vaak naar handen.

‘Persoonlijke verhalen verkopen wel,’ protesteer ik. ‘Vooral van het vluchtige, sentimentele soort. Memoires van mensen met een beperking, daar kan je een bibliotheek mee vullen.’

Ik kan het weten want ik heb ze jarenlang verzameld. Ernaar verlangend om mezelf in woorden weerspiegeld te weten, al was het dan in een genre waarover ik niets dan dubbelzinnige

gevoelens heb. Memoires lijken soms het enige toevluchts-
oord van gehandicapte schrijvers. Alsof die vastzitten in het
keurslijf van het autobiografische omdat ze ernaar verlangen
hun ervaringen met lezers te delen maar ze tegelijkertijd vre-
zen dat ze niet gepubliceerd zullen worden wanneer ze de hu-
man interest willen overstijgen.

En die persoonlijke verhalen maken handicap veel te vaak
tot een tragedie voorzien van een helder voor en na. Handicap
als een donderslag bij heldere hemel. We lezen over de wereld
die nooit meer hetzelfde is na het ongeluk of de ongelukkige
geboorte. We worden daarna gerustgesteld dat, eenmaal de
initiële schok voorbij, zo'n handicap een obstakel is om moedig
te overwinnen. Of, in het beste geval, een louterende leermees-
ter die je tot een beter mens maakt. Zo overtuigen persoonlijke
verhalen ons dat we met behulp van één eenvoudig narratief
schema toegang krijgen tot alle complexe ervaringen die iets
met de beperking van lichaam en/of geest te maken hebben.

Wat is er met jou gebeurd?

Dat is de nieuwsgierige vraag die mensen met een zicht-
bare beperking elke dag voor de voeten geworpen wordt. En
het is de vraag die de meeste memoires over beperking beant-
woorden.

Stel me gerust, is de opdracht. Praat jezelf de orde van het
begrijpbare in. Beantwoord wat wij willen weten of je het nu
wil vertellen of niet.

'Wel, ik was eens op safari...' hoor ik mezelf liegen tegen
een groepje kinderen dat bij elke plotwending meer ontzag
krijgt voor mijn verhaal, '...en nadat ook de laatste jeep stilviel,

moest ik wel vechten met de leeuwin. De geur van haar vacht, muskus en wildernis, melk en bloed, zo dicht bij me, terwijl haar tanden in mijn arm verdwenen, zal ik tot mijn laatste snik niet vergeten. Met mijn andere hand zocht ik instinctmatig naar het geweer dat de gids had laten vallen in zijn haast om zich uit de voeten te maken.' Hun ogen zijn groot als schotel-tjes. 'En toen, en toen?' vraagt er eentje.

Soms fantaseer ik dat we allemaal zouden liegen wanneer mensen zonder beperking tot vervelens toe uitleg vragen bij ons bestaan. Wat als we onze handicaps uit steeds andere verhalen weven, weigeren om op bevel een eenvoudige definitie van ons lichaam op te hoesten?

'Wel, heb je ooit gehoord van de piratenkoningin? En haar epische gevecht met de verwerpelijke, statelijke handelsvloot? Ik kan je precies laten voelen waar het slagzwaard haar ellepijp doormidden kliefde. Kom, geef je hand eens. Voel je het?'

Zou dat geen goede vorm van narratief verzet zijn? Of maken die fantasierijke vertellingen mij nog meer tot een spektakel van anders-zijn?

Door wél in detail en naar waarheid op deze vragen in te gaan, pretenderen persoonlijke verhalen de muur tussen mensen met en zonder beperking te slopen. Het lijkt mij eerder dat ze die muur mee opwerpen, of de lezer hoogstens van een trapladdertje voorzien om er even overheen te gluren. Memoires installeren vaak twee vastomlijnde identiteiten: het norma-

le publiek dat ongegeneerd gaapt en vraagt en de gehandicapte eenling die zichzelf voor het oog van dat publiek ontleedt in de hoop iets te vinden. Maar wat? Begrip? Solidariteit? Bestaansrecht? Genoeg geld om een nieuwe prothese te betalen? Zoals de Brits-Australische onderzoekster Sara Ahmed schrijft in *Living a Feminist Life*: de wereld maakt sommige mensen tot een vraag ('Waar kom jij vandaan?' in haar geval. 'Wat is er met jou gebeurd?' in het mijne). Eenmaal tot vraag gemaakt, moet je voortdurend rapporteren over je anders-zijn. Verantwoording afleggen over hoe je met je misplaatste lijf een ruimte bent binnengeraakt (de prestigieuze universiteit, het podium van de stadsschouwburg, het feestje van de literaire uitgeverij) waar je nooit verwacht werd. Het is geen kwestie van die terugkerende vragen correct te beantwoorden, aldus Ahmed, maar om onder de loep te nemen waarom de wereld die vragen steeds opnieuw stelt. Zorgvuldig verslag te doen van de effecten ervan – zoals het in stand houden van een tweedeling tussen mensen met een normatief lichaam-en-geest, en mensen zonder.² Een tweedeling die het mogelijk maakt om handicap te zien als een eigenschap van de Ander.

Persoonlijke verhalen stemmen de lezer al snel apolitek, vrees ik. Ze reduceren handicap tot een individuele ervaring. Mensen bekijken zulke verhalen als een vitrine waarin verschil getaleerd ligt. Ze zien zelden hoe dat verschil door de samenleving gecreëerd wordt. Of hoe dat verschil de samenleving op zijn beurt weer structureert. Ze beseffen al helemaal niet welke rol verhalen daarin spelen.

De laptop waarop ik dit aan het schrijven ben, is omringd met boeken. Al die memoires van mensen met een beperking. Sommige vers van de pers, andere vergeeld. N heeft haar laptop dichtgeklapt en bladert door *Handicap: onverklaarbare bondgenoot* van de rolstoelende Vlaamse priester-leraar Jean-Pierre Goetghebuer, dat ik ooit op een rommelmarkt kocht. In de jaren tachtig al fileerde deze man op erudiete wijze zijn eigen handicap in de hoop met zijn analyses enige maatschappelijke vooruitgang voor mensen met een beperking te boeken. In zijn aangepaste auto reed hij van lokaal kranteninterview naar plaatselijk cultureel centrum om er te vertellen over hoe moeilijk de samenleving het hem sinds zijn ongeluk maakte. In zijn zoektocht naar werk bijvoorbeeld. Als kersverse rolstoeler zag hij zich genoodzaakt om zijn plaats aan de universiteit op te geven omdat de bibliotheek enkel via een statige trap toegankelijk was. Hierop wilde hij zijn geluk als leraar beproeven maar daar stak de staat een stokje voor. Artsen vonden hem ‘te gehandicapt’ om les te geven en zelfs de toenmalige bevoegde minister, bij wie Goetghebueur hierover zijn beklag deed, liet weten dat hij het middelbaar onderwijs een hoogst ongeschikte arbeidsplaats voor gehandicapten vond. Veertig jaar later lijkt Goetghebueurs pleidooi voor een andere blik op handicap weinig te hebben opgeleverd. Veel van wat hij in zijn memoires aankaart – de betutteling van artsen, het administratieve kluwen waarin de welvaartsstaat mensen met een beperking duwt, de onmogelijke zoektocht naar werk – is wat mensen met een beperking nog steeds tot in den treure moeten bevechten. We hebben in de publieke ruimte nog steeds dezelfde gesprekken over handicap. *Mogen we alsjeblijft meedraaien in de gewone we-*

reld? Kunnen we daar de nodige ondersteuning voor krijgen? Als we ze al hebben. Het zijn nog steeds dezelfde belegen kaders die ons begrip van beperking schragen.

Sommige denkers uit het vakgebied van *disability studies* en *crip theory* roepen dan ook op om geen memoires meer te schrijven.³ Experimenteer met andere literaire vormen, zeggen ze, want het egodocument is voor mensen met een beperking een al te precare onderneming. Verwondering, sentimentaliteit en vervreemding zijn er de enige oogst van. Autobiografische ontboezemingen bezitten de kracht niet om handicap als een particuliere én een structurele conditie te belichten. Nee, schrijf dan romans waarin het leven van personages met een beperking in al zijn facetten getoond wordt. Publiceer liever historische werken die de vergeten geschiedenis van gehandicapt verzet voor het voetlicht brengen. Stel een catalogus samen waarin het werk van talloze kunstenaars eindelijk door de lens van handicap gelezen wordt.

‘Mag ik nog een koffie?’ vraagt N me terwijl ze Goetghebuer weer bij de andere memoires legt.

Ze is duidelijk niet meer van plan om veel te werken. Ik klap mijn laptop dan ook maar dicht en begeef me naar het gasfornuis. Daar worstel ik met de Bialetti. Elke dag schroef ik die kleine aluminium percolator open, vul hem met water en mokka-koffie, schroef alles weer stevig toe en zet hem op een laag vuurtje. Zonder erover na te denken. Behalve wanneer er iemand op mijn vingers kijkt, dan beginnen mijn handen plots te stotteren. Zelfs onder de blik van een goede vriendin lijk ik te willen bewijzen dat ik overweg kan met een koffiepot die ge-

maakt werd voor twee symmetrische handen met tien gelijke vingers. Juist daardoor lukt het koffiezetten me niet meer goed. Het is de blik van de ander die me eraan herinnert dat ieder onhandigheidje aan mijn handicap geweten zal worden. Traag mijn boodschappen inpakken aan de kassa van de supermarkt, de havermelk vergeten, een paprika laten vallen, het zijn geen neutrale daden. Nooit denken omstanders dat ik een nachtje doorhaalde op café of afgeleid ben omdat ik een deadline moet halen, laat staan dat ze snappen dat hun staren meestal de reden is. ‘Ocharme, juffrouwke,’ zeggen ze tegen me terwijl ze de paprika van de grond rapen, de linnen boodschappentas van mijn schouder grissen en mijn protest negeren. ‘Ik zal wel voor u inpakken hoor.’ Ik weet wat mensen denken wanneer ik knoei. *Wat moet het toch naar zijn om gehandicapt te zijn.* Juist daarom moet ik van mezelf alles zo feilloos tot een goed einde brengen dat ik ervan begin te knoeien. De tegensputterende Bialetti in mijn handen herinnert me er ook aan dat de voorwerpen in mijn keuken niet eens voor mij bedoeld zijn. Het aanrecht dat veel te laag is voor mijn rechterarm. De fles afwasmiddel met de veiligheidsdop waar je tegelijkertijd op moet drukken en aan moet draaien. De korte pepermolen die perfect de afstand tussen twee naast elkaar geplaatste handen overbrugt. Ik moet me redden met wat er is en verzin vindingrijke manieren, knutsel aan oplossingen om de wereld naar mij te vormen, om die pepermolen toch te kunnen bedienen. Deze plek is niet voor mijn comfort ingericht maar voor dat van andere mensen. Geesten die hier niet wonen waren rond in mijn kamers. Mensen voor wie alledaags comfort zo gewoon is dat ze het niet eens opmerken. Mensen die ervan overtuigd zijn dat ze zich uit

eigen kracht naadloos door de wereld voortbewegen. Zonder zich te realiseren dat die wereld het hun voortdurend comfortabel maakt. Dat ook zij zouden knoeien met voorwerpen die voor het lichaam van een ander ontworpen zijn. Een Bialetti voor wie drie handen heeft. Een aanrecht van maar vijftig centimeter hoog. Dat ook zij geplaagd zouden worden door een sluimerend gevoel van onbehagen in een huis dat hen nooit als gegoten zit. Een appartement op vijfhoog zonder trap. Een villa met enkel kruipgangen. Zelfs de plek waar ik woon, is geen vanzelfsprekend thuis. Ik lijk er altijd een huurder, nooit een zelfverzekerde huiseigenaar. De inrichting geïmproviseerd, alsof er elk moment iemand kan binnenkomen en me vragen om mijn boeltje te pakken. Iemand die hier echt thuishoort. Voor wie dat aanrecht, die pepermolen gemaakt werden. Ik ben altijd enigszins vreemd aan de wereld of zij is enigszins vreemd aan mij. We botsen meestal in alle stilte. Met mijn brede rug blokkeer ik N's zicht zodat ze me niet ziet knoeien met de koffiepot. Zo doe ik het al jaren, delen van mezelf verbergen, mijn ongemak maskeren, elegant boodschappen inpakken om halvelings tot de wereld te behoren. Ik lijk opgetrokken uit als trots vermomde schaamte.

‘Zonder koemelk en met een Chocotoff hè?’ vraag ik.

Ik arrangeer de halfvolle mokken, de bus haver melk en een schoteltje met snoep op een dienblad en rol mijn rechtermouw nog een keer op. Ook mijn kleren zijn gemaakt voor het lichaam van een ander.